

takse vrakki rüüstamise eest. Nagu teistegi selle alajaotuse artiklite puhul, on ka Rådström sunnitud rinda pistma probleemiga, kuidas luua ainult fragmentidena tajutavast tervikpilti: füüsiliselt sukeldades nähakse ju vrakist ainult seda vähest, mida vee läbipaistvus ja valgusolud lubavad. 3D ja panoraamfotode abil loodud rekonstruktsiooniga saab luua sukeldujatele vrakist üldpilti ja ka tutvustada seda mittesukeldujatele.

Kogumiku viimane alajaotus käsitleb andmebaase. Göran Ekbergi ülevaade ulatub ka varasemasse aega, Rootsi meremuuseumi vrakialase info kogumise alguseni 1960-ndate alguses. Sellest ajast peale on palju jõudnud muutuda, kuid andmekogum on pidevalt kasvanud ja seda on integreeritud teiste kultuuripärandit koguvate andmebaasidega. Urve Russow tutvustab põgusalt 2010. aastal käivitunud Eesti vrakiregistrit, mis samuti ei alustanud päris tühjalt kohalt, vaid toetub Meremuuseumi välitöödel aastate jooksul kogunenud andmestikule. Kui rootslased võivad oma registris näidata umbes 15 000 laevahukulugu, siis Eesti registris on tänaseks 338 kirjet (jaan. 2014). Vahe on ilmselgelt seotud sellega, et SHIPWER'i projekt aitas Rootsi andmebaasi korrastada ja täiendada, Eesti register projekti käigus alles sündis. Mõlema registri puhul on aga selge, et töö nendega peab edasi käima (ja käibki) ning päris valmis ei saa selline andmebaas kunagi.

Rikkaliku pildimaterjaliga nägus raamat annab kokkuvõttes väga mitmekülgse pildi laevavakkide ümber toimuvast. Kui tihtipeale on projektikogumikud pigem halvas mõttes eklektilised, siis kõne all olevast kooslusest õhkub läbikomponeeritust, isegi kui ette võetud valdkondi esitatakse punktvalguses, mitte ei kaeta ühtlaselt. Kogumiku põhjal Eesti allveearheoloogia seisuhinnates tuleb rahulolevalt tõdeda, et teemaga tegelejate ring on jõudsalt laienenud, suurenenud on uurimistes kasutatavate meetodite mitmekesisus, merepraktikale sekundeerivad mitmesugused teised oskused. Uurijate järjest suurema professionaliseerumise kõrval on hea meel ka kasvanud rahvaliku huvi üle mereasjanduse vastu. Niimoodi võime loota, et kunagi jõutakse ka suurema sünteesini Eesti mereajaloost.

Juhan Kreem

Juhan Kreem

(1971), *PhD.*, teadur, Tallinna Linnaarhiiv,
Tolli 4, 18133 Tallinn, Juhan.Kreem@tallinnlv.ee

Salapiirituse vedu Läänemeres

Raimo Pullat, Risto Pullat. *Morze Wódki. Przemysł spirytusu na Bałtyku w okresie międzywojennym.* Polska Akademia Umiejętności. Kraków 2013, 501, ill.

Euroopa riikide alkoholipoliitika on sajandite jooksul teinud läbi olulisi muutusi. Näiteks Eestist kui õllemaast sai viinamaa juba 18. sajandil. Poolakate teadvuses on alkoholi keeld ja sellega seotud kontrabandistide ja alkoholitootjate võitlus riiklike struktuuridega seotud eelkõige keeluseadusega Ameerika Ühendriikides (1920–1933). Enam-vähem samal ajal kehtis Soomes nn. „hull”, s. t. täielik keeluseadus (1919–1931), olles üks esimesi selliseid maailmas. Selle tulemusel levis joomine Soomes kohutavalt. Soome autorite arvates 300%.

Euroopas polnud ühtegi teist riiki peale Islandi, kus kehtinuks ligilähedaselt nii täielik keeluseadus. Vaadeldava interdistsiplinaarse raamatu autorid väidavad, et piiritus oli 96% hullus ja keeluseadus 100% hullus. Selle seaduse tulemusena levis illegaalne alkohol Lõuna-Soomest Põhja-Jäämereni. Viinamaade hulka kuulusid veel Läti, Leedu, Poola, Rootsi, vabalinna Danzig, Holland ning keeluseadusemaad Soome, Norra ja Nõukogude Venemaa. Selles olukorras lokkas rahvusvaheline salapiiritusevedu, milles osalesid eestlased, soomlased, sakslased ja teiste maade kontrabandistid; meremehed, kalurid jt. ametite esindajad. Eestis toodetud piiritusele pakkus tugevat konkurentsi nn. saksa piiritus, mis oli pärit Kesk-Euroopast ja Danzigist, Stettinist, Memelist ning Taanist. Soome allikate põhjal tõestasid autorid, et Soome smugeldatud piiritusest oli Eesti päritolu vaid 15%. Teatud Soome poliitilised ringkonnad püüdsid tõestada vastupidist. Soome lahel, Läänemeres Merekurjus ja Botnia lahel tegutsenud sündikaadid moodustasid rahvusvahelise organiseeritud kuritegeliku maffia. Piiritusekuningate ja -krahvide salased üllatusid korrakaitseorganitesse (piirivalve, toll, politsei) ning kohati ka valitsejateni. Lokkas korruptsioon. See raamat kajastab ka seda kriminaalset fenomeni. Raamatu autoriteks on prominentne Eesti vanema põlve ajaloolane Raimo Pullat, kes on pühendunud uusaja ajaloole, ja tema juuradoktorist poeg,

politseikolonelleitnant Risto Pullat, kes tegeleb tänapäeva organiseeritud kuritegevuse uurimisega. See erinevate erialade uurijate koostöö demonstreerib head kompetentsi. Raamat on ilmunud varem Eestis (2010), Soomes (2011), Lätis (2012) ja 2013. aasta suve hakul Poola Kunstide ja Teaduste Akadeemia kirjastuses ning on leidnud kõrget tunnustust.

Erinevate toodete ja inimeste salakaubandusel on kaugeleulatuvad juured. Salakaubavedu ehk kontrabandism esineb seal, kus vaba kaubavahetus riikide vahel on piiratud või keelatud, kus kehtivad kauba sisse-, läbi- või väljaveo piirangud. Tänapäeval mõjutab kontrabandismi mahtu ka hinna- ja maksupoliitika erinev koormus eri riikides.

Salapiirituseveo mehhanismi Läänemerel kujundasid kohalikud, ajaloolised, poliitilised ja kultuurilised tingimused.

Autorid analüüsivad selle keerulise protsessi poliitilist ja majanduslikku tausta peamiselt Eesti ja Soome allikate põhjal. Kasutades täiendavalt ka Läti, Poola, Saksamaa ja Rootsi allikaid. Nad jälgivad selle Soome „hullu seaduse” geneesi ja resultate. Keeluseaduseaegses Soomes kasvas alkoholitarbimine (keskmise 100% alkoholi tarbimine 1,5 liitrit 2 liitrile). On kalkuleeritud, et keeluseaduse aegu kaotas Soome riik 1700 miljonit tulu, mis siis voolas välismaale või salapiiritusevedajate taskutesse. Salaviina tarbimine oli üldine, koos sellega kasvas alkoholijoobes toime pandud kuritegude hulk. 1930. aastal pandi toime 80 474 alkoholiga seonduvat kuritegu, mis moodustas kuritegude üldarvust ligi 60%. Kuna piirivalve- ja korrakaitseorganite võimekus kasvas, siis 1930. aastal konfiskeeriti juba 1 miljon liitrit salaalkoholi. Autorid analüüsivad olulisemaid salapiirituseveo marsruute, emalaevade paiknemist, olulisemaid salapiirituseveo lähte- ja sihtkohti, nagu Danzig, Stettin, Tallinn, Helsingi, Viinistu, Kabböle, Lääne-Eesti saared, Soome lahe saared, Turu saarestik jm. paigad. Kohalik rannarahvas Eestis ja Soomes ei pidanud salapiiritusevedu kuriteoks, pigem nähti selles rahateenimise ja äraelamise võimalust. Autorid lükkavad ümber senise rahvusromantilise lähenemise salapiirituseveole ja tõestavad, et see oli suures osas ikkagi organiseeritud kuritegevus, mitte vaid traditsiooniline sõbrakaubandus.

Nii või teisiti kujutab salapiiritusevedu Läänemerel endast olulist lehekülge selle ääres elavate rahvaste ajaloos. Alkoholi salavedu kasvas nii suureks, et politsei ja piirivalve polnud enam võimelised sellega võitlema. Kohati võeti üle riigi funktsioon, tagades oma liikmetele

turvalisus. Kontrabandide ja võimuesindajate vahel esines sageli tulevahetust. Ohvreid oli mõlemal poolel.

Selle töö väärtus seisneb väga suures faktilises arhiiviteabes, mida on kogutud Eestis, Soomes, Saksamaal ja Poolas. Lisaks veel hoolikalt kogutud mälestused ja erakordselt rikas ikonograafiline materjal. Huvitav ja vajalik tervikpildi saamiseks on ka salapiirituseveo võtete, tehnika ja instrumentariumi (torpeedod, piiritusekülad Soome lahe jääl, side, transpordivahendid, relvad jm.) kirjeldus, mis loob koondkuvandi sellest ebaseaduslikust, keerulisest ja põnevast leheküljest Läänemerel. Autorid on oskuslikult seda suurt allikmaterjali analüüsinud. Eri keeltes ilmunud köited on sisult teataval määral erinevad.

Kokkuvõttes on Raimo ja Risto Pullati teos oluline ja tähtis samm Põhja- ja Ida-Euroopa ajaloohistoriograafias ning heidab uusi valgusvihke selle temaatikaga tegelemiseks, kas või näiteks salapiiritusevedu Gdańskist ja Stettinist Ameerika Ühendriikidesse või Rootsi ja Norrasse. Seni mitmes keeles ilmunud arvustused teose kohta on rõhutanud, et see pakub laialdast huvi kõigis viinamaades ja mujalgi.

Andrzej Klonder

Saksa keelest tõlkis
Lauri Suurmaa

Andrzej Klonder

(1950), *dr. habil*,
varauusaja professor Kazmierz Suure nim.
Bydgoszczi Ülikoolis,
Poola Teaduste Akadeemia Arheoloogia ja
Etnoloogia Instituudi ajakirja Kwartalnik Historii
Kultury Materialnej peaoimetaja,
al. Solidarnosci 105, 10-140 Varssavi